
אור ישראל

קובץ לעניני הלכה ומנהג

♦ מאנסי ניו יארק ♦
סיון תשס"ג ♦ שנה ח גליון ד (לב)

משלחן המערכת

ישמח 'לב' מבקשי ה'!

מתוך רגשי שמחה וחדוה מגישים אננו
בזה הקובץ הטכני, גליון לב, פקודי ה'
ישרים משמחי 'לב'.

בגליון זה ממשיכים אננו במדור
לערוך עירובי, עם כירורי הלכה
בענין זיכוי הפת. כל מי שיש לו
כירורי הלכה תחיי בענינים אלו
מתבקש להמציאו למערכת ונפרסמו
אי"ה בקובצים הבאים.

מתנצלים אננו עוה"פ שמפאת ריבוי
החומר בלעה"ר לא עלה בידינו
להדפיס כל המאמרים המגיעים
לשלחן המערכת מכל קצבי תבל,
ואי"ה נדפיסם בקובצים הבאים.

מוסדות התורה, ישיבות וכוללים
בארה"ב, שישלחו עשרה דולר \$10
דמי משלוח, יקבלו אי"ה מקובצים
קודמים.

קובץ הבא יופיע אי"ה בחודש
תשרי תשס"ד הבעל"ט. תאריך
האחרון לשלוח חומר לא יאוחר
מט"ו תמוז תשס"ג.

קוראים נכבדים!

הרוצים להשתתף בגליון הבא ולשלוח
מאמרים, חידושים ובירורים,
מתבקשים להקליד על דיסק. הערות
והארות אפשר לכתוב בכתב-יד ברור
על צד אחד של הגליון, ובשורות
מורוחות, כדי להקל עלינו בסידורם
הנכון, ותודה למפרע. המערכת
משאירה לעצמה את הזכות לבחור
ולחזלים איזה מאמר ראוי לדפוס,
לשנותו או לשפרו.

המאמרים נכתבו על דעת הכותבים בלבד.
כל הזכויות שמורות למערכת, ואין להדפיס או
לפרסם מאמרים ומכתבים המובאים בקובצנו
בלי קבלת רשות בכתב מהמערכת.

קובץ אור ישראל רבעון הלכתי

יוצא לאור ע"י
מכון אור ישראל
שע"י
קהל שארית ישראל ווילעדניק
מאנסי נ"י.

הרב חיים אבערלאנדער
ראש המכון ויו"ר המערכת
הרב גדלי' אבערלאנדער
עורך אחראי

חברי המערכת:
הרב מתתיהו דייטש, ירושלים
הרב אהרן הכהן פערל, ניו יורק
הרב יודא הכהן שטראסער, ניו יורק
הרב מרדכי ווייס, ירושלים

מחיר גליון: \$7 בא"י 15 ש"ח
דמי מנוי לשנה: \$30
[מחיר לניו יורק — \$35]

כתובת המכון באה"ק:
ת.ד. 1111 בני ברק
טל. 500-0345 (02)

לכל עניני הקובץ במונטריאל
יש לפנות אל הרב פנחס וויליגער
(514) 276-9800

Copyright © 2003
All Rights Reserved
M'CHON "OHR YISROEL"
P.O.B. 557
Monsey, N.Y. 10952
Tel. (845) 426-7321
Fax: (845) 425-2894

ISSN: 1538-6384

"ספרא"
עריכת ספרים והוצאה לאור
(718) 438-4714 (845) 425-0635

התוכן:

משלחן המערכת

שפתי ישנים

ו	רבי יונתן שטייף זצ"ל	קונטרס תיקון עירובין
י	רבי טוביה גולדשטיין זצ"ל	בדין דלפני עיור
טו	רבי שלום משה הלוי אונגאר זצ"ל	חידושים בסוגיא דחזקה

על הפרק

כ	הרב יוסף יפה	בענין חימום תבשיל "לבריאות" בשבת
לג	הרב יהושע כ"ץ	תשובה בענין הנ"ל
לו	הרב יוסף יפה	עוד בענין הנ"ל
לט	הרב חיים ישעי' קעניג	תשובה בענין הנ"ל
מא	הרב משה זאב זארגער	בירור בענין הנ"ל

דבר הלכה

מט	הרב חיים רפפורט	אכילה לפני תפלת שחרית (ב)
סב	הרב יקותיאל שלמה שווארץ	בדין יציאה לדרך קודם תפלה [תנוכה]
סח	הרב שאול שמחה פריעדמאן	בענין איסור יציאה לדרך קודם התפלה [תנוכה]

חגים וזמנים

עט	הרב חיים אבערלאנדער	הנחת קליפות בתוך כלי בשבת וסילוקם מהשולחן
צב	הרב בן ציון יעקב הלוי ואזנר	אפיה ובישול בשר וחלב, בשר ודגים, איסור והיתר באותו תנור בבת אחת או בזה אחר זה, ודין מיקרוגל

מנהגי ישראל

קד	הרב גדלי' אבערלאנדער	אכילת מאכלי חלב בחג השבועות
----	----------------------	-----------------------------

ימות עולם

קכג	הרב יהושע מונדשיין	פסקיהם של רבני חב"ד בפולמסי המדפיסים
קלו	הרב משה נבון	קאפוסט-סלאוויטא-וילנא (תקע"א-תקצ"ו) (א) בענין המורעק"ס [תנוכה]

לעורר לב

קמ		בענין חיוב מזוזה בבית האוצר (הנקרא שע"ד — SHED) — הרב יעקב יוסף ניישלאס / קניית כלים משומשים מגוי — הרב משה רבינוביץ.
----	--	---

מילי דתמיהי

קמב		האם היה מרדכי 'דוד' אסתר או 'בן דוד' אסתר — הרב יצחק אהרן פענפיל / איך יתכן המציאות של 'עבד כנעני' — שלום אלי' פערער / תמיה על חידושו של שו"ת דבר אברהם בענין מצות מילה; תמיה בשו"ת משכנות יעקב בענין אי בית הבקר חייב במזוזה; תמיה במשנ"ב הלכות פסח בענין חיוב ביעור חמץ שנתבטל בששים קודם פסח — הרב יעקב יוסף ניישלאס.
-----	--	--

בענין גובהם של לויים — הרב נחום מאיר גערמאן / עוד על הביטוי מפי סופרים ולא מפי סופרים — הרב נח גרין / מנהג נתינת מחצית השקל — הרב מרדכי מנחם הוניג / בענין הנ"ל — הרב יצחק טסלר / עוד בענין הנ"ל — הב' יוסף אבערלאנדער / בענין מאכלות אסורות שמטמטם — הרב מרדכי ווייס / בענין: השיר אכלו משמנים; מנהגים שונים של חסידים בפיוטים ונוסחאות; מספר התיבות שבמזמור לתודה ובענין תושבע"פ מנוקד — הרב ירוחם אלי' ראזענפעלד / בענין דברי הבנ"י שבדרום תמיד אור; ובענין דברי הלחמי תודה שבא"י זורחת החמה קודם שזורחת בכל הארצות — הרב אלעזר שמואל בריעגער / בענין כניסת נשים לבית הקברות בציצית ובענין הנוסח של קדושה בשבת — הרב י. קרויס / בענין גילוח שערות בערב יו"ט; ובענין המנהג שנהגו לשיר מהאפיקומן — הרב שלמה זאלצמאן / תגובת הכותב — הרב יהושע מונדשיין / בענין: בסיס בשבת, האם צריך "רצון" או "דעת" או שניהם והחילוק ביניהם; ג' כוכבים בינונים וקטנים — הרב אהרן מרדכי בריסק / בענין: ברכת המצוות כדי לעורר הכוונה, מצוות שביעה מאכילה עיוכ"פ — הרב נפתלי גרוס / בענין: גט היוצא למלחמה, תקנת ברכת המצוות — הרב שמעון מנחם פלדמן / בענין מקום ציון ביאורי המלים שבשו"ע — הרב שלמה מנדלאוויטש / פירוש בדברי המהרש"א — הרב פנחס וויליגער / בענין הנוסח והאופנים וחיות הקודש / הרב משה שרייבער / בענין: לועג לרש באשה, ברכת הדיוט של עכו"ם — הרב אשר אנשיל שוורץ / בענין לועג לרש תגובה ל"מילי דתמיהי", ובש"י הטו"ז לענין דפוס ככתיבה לגבי סת"ם — הרב ישראל פרץ / מילואים והשלמות בכמה ענינים: בענין סוכה שהסכך משהוא יותר מן האויר; בענין סוכה שהסכך משהוא יותר מן האויר; בדין פאה נכרית שנראה כשער; בענין אין למדין הלכה מפי אגדה — הרב יעקב יוסף ניישלאס.

פינת הספר

קסח

לערוב עירובו

קע	הרב מנשה קליין	זיכוי פת בעירוב לאלו המנגדין להעירוב
קעה	הרב יעקב זיידה	זיכוי הפת לענין עירובי חצרות
קפא	הרב אליעזר ליפא הלוי מיללער	בירור בענין שיתוף ועירוב היכא שיש דיורים ישראלים שאינם מסכימים לזה (א)
קצח	הרב זאב יהודה ווייס	עירוב בעיירות שהרבה מבני העיר וביניהם מרבני ודייני העיר אינם רוצים בעירוב ואינם רוצים לזכות בה אי מהני כזה כלל
ריד	הרב יואל הלוי ראזנער	בענין שכירות רשות בזמה"ז, ובדין ישראל המוחה בהעירוב
רמב	הרב חיים שלמה אברהם	בדין זיכוי פת בעירוב לאלו המנגדין להעירוב
רמג	הרב אביגדור פעלשטיין	בדין בעל נפש יחמיר לעצמו בעירוב
רנ		תוכן כללי: שנה ח; גליונות כט — לב

הרב משה נבון

עמותת פתיל תכלת

בענין המורעק"ם

(תגובה למאמרו של הר"י גולדבלום מגליון לא)

ראשית כל, יש להבהיר שכל מי שעוד תומך בהדיונון (ספיא אופישנאליס) כחלזון התכלת למצות ציצית, פשוט מתחמק מראיות שאין להפריכן, ואפילו הצדיק מראדזין זצ"ל היה מודה שא"א שהצבע שהוא עצמו המציא יהיה התכלת של מצוה. אחת מיסודות של זיהוי החלזון הוא שדמו יהיה יסוד הצבע, העיקר. האדמו"ר עצמו כתב בספרו פתיל תכלת (דף פד:): "ובעזה"י עלה בידי להוציא מהדם השחור כדיו את צבע התכלת באופן שאין שום דבר מסייע להצבע רק דם החלזון והסממנים הם משוללי צבע ורק פועלים להוציא הצבע מהדם." והנה הכימיים החליטו פה אחד ובוודאות שהצבע המיוצר ע"י הצביעה לבית ראדזין הוא צבע הסינטטי "כחול הפרוסי" הידוע. תהליך הכנת הצבע מפרק דם הדיונון לחלקיו ומחבר אותם לסממנים הניתנים עמו ביורה, והסממנים הם חלק עיקרי בצבע – ואפילו יותר מדם החלזון עצמו (עיין מאמרו של זיידרמן בספר "ארגמן המלכותי ותכלת התנכי", עמ' 208). ומאחר שאין הסממנים "משוללי צבע ורק פועלים להוציא הצבע מהדם", לכן חייבים אנחנו להשליך הדיונון חזרה לים צבעים לא כשרים – כמו שהצדיק עצמו היה עושה בהכירו פירכא זו.

א. בנוגע לענין צידה (דברי אלה הם קיצור מאמרי "הצד חילזון" הנמצא בארכיון של עמותת פתיל תכלת): מובא במשנה ביצה (פ"ג, מ"א) "זה הכלל – כל המחוסר צידה אסור." ובגמרא שם (כד.) "היכי דמי מחוסר צידה אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל כל שאומר הבא מצודה ונצודנו, ובלשון רש"י והרע"ב "שצריכין לבקש/לחפש תחבולות כדי לתפסו." וכן מובא להלכה בשו"ע או"ח (תצו, ז) שכל שצריכים למצודה בכלל חיוב צד. ולכן המורעק"ס שהיו צריכים לרשתות וסלים כדי לתפסו, ודאי חל עליו איסור צד. צריכים לזכור שהמורעק"ס שמשתמשים בו לצורך תכלת נמצא בים הגדול בעומקים בין שנים למאה ושלושים מטרים, ולכן בכתבי קדמוני חכמי האומות נמצא שהיו צריכים לצודו ברשתות וסלים (להשוות (להבדיל) למס' שבת ע"ה.).

והא דמובא בגמ' שם "היכי דמי ביבר קטן היכי דמי ביבר גדול אמר רב אשי כל היכא דרהיט אבתרה ומטי לה בחד שחיא ביבר קטן" ולא שייך בה צד, ואמת הוא שהחלזון הולך לאטו והוא אמינא שאפשר לתפסו בחד שחיא; מ"מ, מאחר שהמצאו בעומק כה רב, א"א לומר כן, ולכן צריכים לרשתות ושייך בו מלאכת צד. (השאלה תהיה בימינו שיש היכולת לצלול מתחת פני הים בעומקים כאלו בציד צלילה, האם צדיית החלזון בתפיסת יד תקרא צד או לא).

רב תודות לרב שלמה י. טייטלבוים על עזרתו.

וב"כ וב"כ, מאחר שלדעת רש"י החומט הוא חלזון שביבשה (וכמ"ש אשר יותר מסתבר לומר בו דלא שייך צד – משא"כ חלזון ימי) והוא מהשמונה שרצים, ודאי לדעת רש"י (למרות חולשת שכלנו להבינו) שייך בו צד. וראיה לדברינו מהמשך אותו משנה של שמונה שרצים (שבת קז). "ושאר שקצים ורמשים החובל בהן פטור והצדן לצורך חייב וכו'." ומי הן אלו השאר שקצים ורמשים שחייב בצדייתן לצורך? מפרש רש"י: "כגון תולעת ונחשים ועקרבים." והלא התולעת הולך לאטו כמו החלזון, ומ"מ לדעת רש"י חייב על צדייתו? אלא ודאי לדעת רש"י חייב על צדיית חלזונות אפילו אם אפשר לקחתו בחד שחיא, ואעפ"י שלכאורה הוא נצוד ועומד.

ולפי"ז צ"ל: א) או שאין אומרים הכלל של נצוד ועומד אלא לגבי חיה ועוף אבל לא לגבי שקצים ורמשים; ב) או שהמדובר בתולעת שמתחת פני האדמה, ונאמר ברש"י כמ"ש הראב"ד (פ"ב הל' יו"ט ה"ז) שכל המכוסה מן העין שייך בו צד, וכלומר דלא מספיק שיהיה אפשר לתפסו בחד שחיה, אלא צריך שלמעשה ודאי יתפסו בחד שחיה. ואם בהעדר ידיעת מקומו המדויק א"א לעשות כן (וכמו בחלזון ימי ותולעת) תפיסתו יקרא צד (אלא דלפי תירוץ זה עוד צ"ע לגבי חלזון יבשתי אם לא נאמר דקאי ג"כ כשהוא מתחת פני האדמה, אם כי נראה קצת דוחק); ג) או אפשר לדעת רש"י אומרים ניצוד ועומד רק כאשר סיבה חיצונית מונע הליכתו הטבעי של החיה, היינו כשאילו הסיבה היא הצדה את החיה; אבל טבעה האיטית של החיה אינה "צודה" אותה ולכן הצד אותה חייב (הגהת ש"י. טייטלבוים).

ומ"ש הרב גולדבלום שיתכן ששמונה שרצים שייך בהם צד הוא רק באופן כללי אבל יתכן סיבה אחרת דלא שייך בהם צד, עיין בבה"ל סי' שט"ז ד"ה שמונה שרצים שמקשה על התוס' איך יתכן שלא יהיה באחד השמונה שרצים חיוב צד.

ב. בנוגע לטענה דלא הזהירו חז"ל מלהשתמש בחלזון המורעק"ס במקום חלזון אחר שדוקא הוא הכשר לתכלת, משום שיוקרתו של המורעק"ס מונע ההזדייפות בו – הנה אחד מ"סימני" החלזון הוא יוקרתו, ויש להזהיר עליו – לא משום זיוף – אלא מתוך טעות בין שני החלזונות שאפשר לעשות משניהם תכלת. ומצינו מקומות שחז"ל הזהירו שלא להשתמש בדבר יותר יקר לחפצה של מצוה, וכגון כתיבת אזכרות בזהב בכתבי קודש, אעפ"י שכבר מובא הלכה למשה מסיני שאין לכתוב כי אם בדיו חז"ל פירשו שגם זהב פסול (מנחות ל"ד). ונראה שטעם הדבר דס"ד אמינא שההלכה באה רק לאפוקי דברים גרועים, אבל יותר חשובים יהיה מותר להשתמש בהם (ובאמת לגבי דיו כל צבע שחור ועומד כשר), קמ"ל דאפילו יותר חשוב ג"כ פסול. וכן לגבי תכלת, אם נאמר שיש שני חלזונות שאפשר לעשות משניהם תכלת, וכל מה שמוציא חז"ל מלהיות כשר הוא דוקא קלא אילן (שהוא מהצומח), הו"א ששני החלזונות כשר לתכלת (ולא מתוך כוונה לזיוף), וא"כ צריך חז"ל לפרש בבירור שחלזון המורעק"ס פסול למצוה. אלא קמ"ל שאין שני חלזונות כי אם אחד שאפשר לעשות ממנו תכלת, והוא המורעק"ס, והזיוף היחידי שיש בעולם הטבע לצבע זה הוא הקלא אילן שנעשית מצמח האינדיגו או איסטיס.

ג. כידוע דרך הרמב"ם לכתוב כלשון התלמוד, ולכן כתב על החלזון "דג" ולא פירש יותר (ולא עלה על דעת הרמב"ם שמישהו יטעה לחשוב שהדיונון הוא החלזון כי א"א לעשות ממנו תכלת וכמ"ש לעיל, ולכן לא פירש יותר).

ד. הראב"ה לא בא לפרש מה זה תכלת אלא כרתי, אלא אגב אורחיה הרווחנו הלע"ז של תכלת להקל לזהות אותה. ולמה יביא הירושלמי פורפירין ולא טלית של תכלת (מאחר ששניהם בצבע אחד) אם לא ששניהם דבר אחד ממקור אחד (אבל שחז"ל יקרא לדבר א' בב' שמות מצוי לרוב). וכל הדיבורים האלה הם רק כשמעלים השערה (!) שיש ב' חלזונות מפיקים תכלת.

ה. הדיונון הוא בעלי זרועות, ואפילו אם אלו אינם נחשבים לאברים, היה לו להר"ן להסביר את זה, אלא נראה שהר"ן עצמו לא חשב כלל שהדיונון הוא חלזון התכלת ודימה שגוף חלזון התכלת הוא בדמות חלזונות האשפה.

ו. המלה חומט לדעת רש"י קאי דוקא על חלזון יבשתי שהוא אחד מח' שרצים הטמאים. חלזון התכלת שהוא חלזון ימי לא יתכן לקרותו חומט (כי כל שבים טהור). אבל חלזון יבשתי רש"י כן קוראו חומט וכמ"ש בדברים (ח, ד) בד"ה שמלתך לא בלתה, "היה גדל לבושן עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו", כשבמקור הדברים בפסיקתא דר"כ (בשלח) מובא "חלזון" ולא "חומט" (עיין מאמרי "חלזון של רש"י" בארכיון העמותה).

ז. אין שאלה שצבע התכלת הוא כחול ולא סגול, וכן הוא דעת החוות יאיר בספרו מקור חיים לפמ"ש (סי' ט' סעיף ה', בקיצור הלכות), "ויש מדקדקים עושים ארבע כנפות צבע בלו"א דומה לרקיע כטעם תכלת". השאלה היא רק למה הוא מזכיר צבע פורפור (סגול/אדום) כלל? אלא הסיבה פשוטה, כי אחר שמוציאים הנוזל הצובע מהמורעק"ס הוא מתהפך לסגול באויר ולאור השמש (וזה הנקרא "דם חלזון"), ורק בתהליך הצביעה כשמרתיחין הדם עם הסממנין (וכמו שהיו עושים גם בצביעת קלא אילן) מתהפך הדם הסגול לתכלת על האריג.

ח. בנוגע ל"שפוני טמוני חול": נכון שהגמרא מפרשת כל מילה לעניין אחר, ברם האדמו"ר מרדיון כותב "הפסוק כולל השלושה ביחד שדרכם להימצא בחול" (שפוני טמוני חול, ב:ח). ואפילו שיש אי וודאות לגבי הטריה, הספורנו משוכנע שהפסוק מתאר לפחות את החלזון: "...ומהם שפונים וטמונים בחול, כמו דם בחלזון..." (דברים לג:יט). איך שיהיה פירוש הפסוק, מ"מ זה ודאי שהריעב"ץ ראה את החלזון כמה שנמצא בקרקעית הים דוקא, וכהגהתו לרש"י מנחות מד. ד"ה עולה מן הארץ.

לקרב ענייני לכם

הכל מודים בעצרת דבעינן נמי לכם, היינו שהלכם יש לו ג"כ עליה
ביום זה ולקרב את הלכם לגבוה. (חז"ל הרי"ם)